

ПАДІННЯ У ВИНЯТКОВІСТЬ: СВІТ ТРИЛОГІЇ МАРГАРЕТ ЕТВУД
«ШАЛЛАДДАМ»

(Ніколаєнко К. І., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Філоненко С. Ф., докторка філологічних наук,
професорка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

«Це не була звичайна пандемія, яку можна зупинити після кількох тисяч смертей, а тоді знищити збудника біотехнологіями і хлоркою. Це був Безводний Потоп, про наближення якого так часто попереджали Садівники. Мав усі ознаки: летів у повітрі, мов на крилах, випалював міста, наче вогонь, гнав навсідич заражені натовпи, породжував терор і різню. Всюди згасало світло, новини виходили вряди-годи – системи розвалювалися, коли гинули їхні працівники. Це скидалося на тотальну катастрофу, всесвітній брекдаун, тож їй потрібна була рушниця», – так описується мовчазний усюдисущий персонаж і рушійна сила трилогії Маргарет Етвуд «ШаллАддам», що складається з книг «Орикс і Деркач» (2003), «Рік Потопу» (2009) «ШаллАддам» (2013) [2, с.30].

Будучи екоактивісткою та пескетаріанкою, канадська авторка вирішує продемонструвати світові, що означає буди людиною, коли розпливаються межі здорового глузду й дослідницької вседозволеності, простої гуманності й кривавого трансгуманізму. Британський критик Девід Ленгфорд, американська літературознавчиня Кетрін Шнайдер, південно-африканський вчений Річард Норсвер в контексті «ШаллАддама» застосовують жанрові терміни «апокаліптичний» та «антиутопічний». Подібним чином висловлюються й інтердисциплінарні науковці, зокрема природознавець-психолог Джей Сандерсон, природознавчині-компаративістки Лорен Максвелл та Шенон Хенген, узагальнюючи трилогію як вкрай деталізований та реалістичний зразок наукової фантастики. Маргарет Етвуд дуже ревно ставиться до жанрової належності своїх творів і дає власні визначення: *«Інколи їх описують як «апокаліптичні», але в справжньому апокаліпсисі все на Землі знищено, тоді як у цих двох книгах єдиний елемент – людська раса або більша її частина. Те, що вижило після катаклізмів не «антиутопія», тому що для цього знадобиться набагато більше людей – достатньо складають суспільство» [5]; «Орикс і Коростель» – це спекулятивна фантастика, а не власне наукова фантастика. У ній немає ані міжгалактичних космічних подорожей, ані телепортацій, ані марсіан. Але є те, що дійсно може статися» [5]. «ШаллАддам» прогнозує 24 рік, де людство стрімко зникає через пандемію, мегаполіси зеленішають, стаючи прихистком тварин-гібридів, залишаються рештки нових і старих Homo sapiens (близько п'ятдесяти осіб), і водночас містить ретроспекцію, де показане високорозвинене суспільство, що, не знаючи міри в дослідках, провокує екологічну катастрофу та революцію видів.*

З цих причин ми наважимося ідентифікувати трилогію як «антиутопію», більш того як «екоантиутопію». В американському літературознавстві поняття має статус «субжанру антиутопії», а також інколи називається «клай-фай» (cli-fi, climate fiction). Професор Вашингтонського університету Мурат Джем Менгук влучно зазначає: *«Клай-фай уявляє, що одного дня людська дурість буде змита начисто, а земля продовжить свої пригоди <...> Якщо хтось виживе, вони, скоріш за все, укладуть із планетою кращу угоду, ніж ми маємо зараз» [4]. Актуальність нашого дослідження зумовлена динамічним прогресом людства в науці, зокрема біоінженерингу, а також*

досі актуальними проблемами забруднення, надспоживання, браконьєрства. Метою є проаналізувати художній світ трилогії Маргарет Етвуд «ШаллАддам», виявивши низку потенційних попереджень для людства.

Світ «ШаллАддама» не має точної назви та меж. Але нам відомо, що події відбуваються у гіпотетичному Портленді (на це натякає Арборетум Крік – струмок парку Вашингтон, Портленд, єдиний вцілілий об'єкт природного походження у місті), що Великий бар'єрний риф залишився тільки в піснях Божих Садівників і що далека екзотична Камбоджа є постачальником дитячих душ та кіно для дорослих. Цей Портленд в усіх смислах нагадує піраміду. Вершина – це тісно переплетені Корпорації, що виконують завдання генної, біологічної та промислової інженерії. Корпорація «Здоровайзер» з дочірніми «НooШкіра», «НooвaTi» та «ВітМолода» пропонує послуги у сфері здоров'я та краси: їй підвладно все від омолодження до зміни відбитків пальців. Ферми «ОрганІнк» забезпечують провіантом: їм належать «СояМоябургери», морозиво «СойНяшка» (соя як інгредієнт для всього – їхній кращий винахід), «Стрибатончики» та «КавіжанКапучіно». Спільно із «Здоровайзером» вони створили, наприклад, свинонів – трансгенних свиней зі стовідсотковим КПД, в яких збільшені та удосконалені внутрішні органи, щоб за потреби здійснювати донорство, а решту вживати у їжу. До речі, після Потопу свинони виявилися одними з найвпертіших та найуспішніших пристосуванців. Доля інших «ОрганІнковських» створінь, а саме «ЦяцяКурчат» – сумніша. Це птахи-овочі, що ростуть на стеблах і не мають облич (ті приховані всередину), що споживають біодобриво, а віддають сочне тільце, позбавлене пір'я. Що з людьми, що без, бідолашні істоти приречені на загибель. «КорпБеКорп» або «Корпорація Безпеки Корпорацій» виступає місцевою поліцією. Її працівників скоріше цікавлять гроші, аніж порядок, тому вони підтримують дипломатичні зв'язки з плебмафією, а також регулярно організують Пейнболл. Корінь «пейн» (rain, біль) дуже демонстративний, тому що Пейнбол – Колізей для в'язнів з системою спостереження та ставок. Можна сказати, що «КорпБеКорп» – найбільш рухлива корпорація, корпорація-ланцюг між вершиною та низами піраміди, які доволі розрізнені – містять, як дикі та недосліджені зони, так і контрольовані експериментальні майданчики. Люди з «КорпБеКорпу» вільно пересуваються від Комплексів (багатих житлових районів Корпорацій) до плебурбів (бідних і нецивілізованих районів).

Якщо корпорації завжди перебувають у взаємодії, то кожне угруповання плебурбу – в опозиції. Візьмімо заклади харчування «СекретБургер» та «Шляхетна кров». Кафе «СекретБургер» дійсно має секрет – ніхто не знає, який вид тваринного білку міститься у бургерах, але їх можна придбати по смішно-доступних цінам. Ресторан «Шляхетна кров» вітає гурманів, що бажають скуштувати страву зі зникаючих видів тварин. Клуб «Луски та хвости» стоїть осторонь загального «Секс-Маркету», через надто турботливе ставлення до працівниць. Окрім того, що «лусочки» забезпечені «плівковими біокомбами» (прозорими костюмами з блискітками, що запобігають венеричним захворюванням), вони мають доступ до повних холодильників, ароматних ван та сучасних тренажерів. Це наслідок співпраці зі «Здоровайзером». *«В «Дереві Життя» торгували всі з НатМаркету: Папоротевий Кооператив, Кустарі Великої Скрині, Зелені Гольфового Поля. <...> Папоротеви продавали свою глазуровану кераміку та прикраси, зроблені зі скріпок для паперу. Кустарі Великої Скрині – виплетених зі шнурків твариннок. Зелені Гольфового Поля виготовляли мистецькі*

торбинки з м'ятих сторінок вінтажних журналів і вирощували капусту на краях своїх гольфових полів» [2, с.161]. Зазначені спільноти відомі тільки з цього уривку, на відміну від Божих Садівників, апокаліптичних християн з нахилом у ретроградність їй, очікувано, екологічний спосіб життя. Вони мешкають на даху фабричної будівлі «ПАЧНКО» (різновид японських ігрових автоматів), який називають Садам: «Сад був такий гарний, із розмаїтими рослинами, з квітами, яких вона досі не бачила... Пурхали яскраві метелики, деś поблизу бриніли бджоли. Кожна пелюстка, кожен листок повнилися життям і сяяли, усвідомлюючи її присутність. Навіть повітря в Саду було іншим» [2, с.55]. Садам вважається і Оздоровча Клініка, де маленькі Садівники вивчають «Історію Садівників» та співають в хорі «Бруньки і Квітки». Разом з дорослими Адамами та Євами вони виходять в Ексфернальний світ (решта міста – не Сад) або на уроки «Взаємозв'язки хижака та жертви», «Поведінка диких тварин та рослин», або на пошуки матеріалів для вторинного користування – від мила до старого одягу. «Масове вимирання роду людського було неунікним через перенаселеність і деморалізацію, але Садівники виключали себе з цього процесу. Сподівалися проплести над Безводним Потоп, використовуючи запаси, сховані у таємних складах, які називали Араратами. Що ж до плавучих пристроїв, то вони самі були власними Ковчегами, у яких зберігали тварин чи їхні назви. Отак вони виживуть і наново заселять Землю. Чи щось подібне» [2, с.58]. Власне, так і сталося: вцілілі Божі Садівники стали представниками старих людей на спустошених землях. Проте на світ виходять і нові – виключно вродливі, різнокольорові (залежно від емоційного стану) люди. Вони зуть себе Коростелятами, їй ними опікується Сніголюд. Вони зцілюються муркотінням, як коти, захищаються феромонами, як скусни, спокушують співами, як птахи, і ростуть швидко, як кролики.

Отже, в трилогії «ШаллАддам» відправною точкою до екологічної катастрофи стало декілька факторів. По-перше, розвинувшись технічно, суспільство деградувало морально: для більшості бог – експеримент, а життя – біологічний матеріал. По-друге, як сказав Адам Перший, «Божа заповідь «заповнити Землю» не означала, що ми маємо переповнити її собою, нищачи все інше. Скільки інших видів ми так стерли? Що заповідете найменшому створінню Божому, те заповідете і Йому. <...> Молімося, аби не впасти в облуду гордині, вважаючи себе винятковими, єдиними з усіх Створінь, наділених душею» [2, с.65]. Треба пам'ятати, що все живе – рівне у винятковості, що людина на лоні природи – сама по собі дивовижний експеримент, який не потребує доробок, і що виправдання всім іншим експериментам – збереження життя як такого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етвуд, М. Орикс і Деркач. Харків: КСД, 2021. 315 с.
2. Етвуд М. Рік потопу. Харків: КСД, 2021. 476 с.
3. Atwood M, MaddAddam. Random House. 2014. 497 p.
4. Ertelt S. Eco-dystopias: what fiction can teach us about climate change URL: <https://www.prindleinstitute.org/2018/03/eco-dystopias-what-fiction-can-teach-us-about-climate-change/> (дата звернення – 7.04)
5. Northover R.A. Ecological apocalypse in Margaret Atwood's MaddAddam trilogy URL: <https://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/22094/northover-2016-maddaddam-final.pdf?sequence> (дата звернення – 8.04)